

Artykuł został opublikowany w monografii:

Sadowy, K. (red.), 2014, Miasto-sztuka-nauka-gospodarka, Biblioteka Res Publici Nowej, Warszawa, s. 68-76.

Stefania Środa-Murawska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Przestrzenny zasięg oddziaływania instytucji artystycznej nieposiadającej swojej siedziby/ The spatial extent of the impact of an artistic institution not having its registered office

Abstract: In the strategies of the development of cities and regions, the significance of cultural sector for the sustainable and optimal socio-economic development is emphasized more and more often. The same refers to Poland where in last years the increasing interest in the broadly understood cultural sector in the context of searching new impulses for development from the state and local governments is observed. However, in the strategies of the development of culture besides main actors disseminating a culture, i.e. state and local cultural institutions, non-governmental organizations (NGOs) acting in the field of culture play more and more important role. This study aims at analyzing the spatial impact of NGOs in the field of culture reflects a research direction concerning the changes in cultural services in Poland. This research has been conducted on the example of Toruń Foundation *Wszyscy Tworzymy Sztukę* (WTS, Everybody Creates Art). Its creators noticing "a great need to bridge a gap between music and visual arts education in the group of children and youth attending comprehensive schools and education in the schools of arts" [www.fundacjawts.pl] have focused their efforts and actions on persons who wish to develop actively their talents but they do not aspire to start education in arts schools.

This study have demonstrated that the actions undertaken by single, relatively small NGO in the field of cultural sector may involve not only a city but also neighboring communes. In some small degree the activity of NGO may contribute to strengthen the range of the impact of a city. Functioning this type of organization in the field of cultural sector should be considered not only in the relation to a local community. What is more, considering active presence of NGO in the Internet it should be noted that there can be potentially unlimited range of the dissemination of effects in the context of the activity of the WTS Foundation.

Key words: culture, NGO, city

Streszczenie: Celem niniejszego opracowania jest analiza przestrzennego oddziaływania organizacji pozarządowej prowadzącej działalność z zakresu kultury, która nie posiada swojej siedziby, a swoją aktywność prowadzi w przestrzeni wirtualnej oraz fizycznej. Badanie przeprowadzono na przykładzie toruńskiej Fundacji *Wszyscy Tworzymy Sztukę*, która koncentruje swoją działalność na wsparciu rozwoju artystycznego osób, które pragną odkrywać swoje talenty artystyczne na różnych polach kultury, a nie podejmują edukacji w

szkolnictwie artystycznym. Przestrzenny zasięg oddziaływania Fundacji Wszyscy Tworzymy Sztukę oceniono m.in. na podstawie miejsc wydarzeń artystycznych prowadzonych przez Fundację oraz miejsc zamieszkania jej beneficjentów. Wykazano, że działalność pojedynczej, stosunkowo niewielkiej organizacji pozarządowej w sektorze kultury obejmować może nie tylko samo miasto, ale i okoliczne gminy. W związku z tym oddziaływanie tego typu organizacji pozarządowej należy rozpatrywać nie tylko w odniesieniu do lokalnej społeczności.

Słowa kluczowe: sektor kultury, edukacja artystyczna, miasto, organizacje pozarządowe.

Wstęp

We współczesnych strategiach rozwoju miast i regionów coraz częściej podkreśla się znaczenie sektora kultury dla zrównoważonego i optymalnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Sektor kultury już w latach 70. XX wieku w krajach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej postrzegany był, jako remedium na problemy miast przemysłowych [Bianchini 1993; Stryjakiewicz 2010; Środa-Murawska, 2013]. Także w Polsce w ostatnich latach odnotowuje się wzrost zainteresowania ze strony państwa, jak i samorządów lokalnych szeroko pojmowanym sektorem kultury w kontekście poszukiwania nowych impulsów rozwoju. Przy czym w strategiach rozwoju kultury obok głównych aktorów upowszechniania kultury tj., państwowych i samorządowych instytucji kultury, coraz częściej dostrzega się organizacje pozarządowe działające w sferze kultury [np. FRDL, 2012]. Jest to niewątpliwie prawidłowy kierunek, biorąc pod uwagę, że „...kultura lokalna jest dobrem wspólnym, wspólnie tworzonym przez członków społeczności i ich organizacje” [Adamiak 2013, s. 170].

Należy jednak, w tym miejscu zwrócić uwagę, że o ile działalność rządowych i samorządowych instytucji kultury w Polsce jest na bieżąco analizowana i monitorowana [np. sprawozdania Głównego Urzędu Statystycznego: GUS, 2010, 2011, 2012, 2013], o tyle wciąż mało jest badań dotyczących organizacji pozarządowych prowadzących działalność w obrębie sektora kultury. Najbardziej wartościowe raporty i prace uwzględniające rolę organizacji pozarządowych w kształtowaniu kultury w Polsce powstają w ramach działalności Stowarzyszenia Klon/Jawor oraz stosunkowo niedawno powstałej inicjatywy pn. Obserwatorium Żywej Kultury powołanej przez Narodowe Centrum Kultury i Uniwersytet Warszawski w 2010 roku.

Niniejsze opracowanie, którego celem jest analiza przestrzennego oddziaływania organizacji pozarządowej prowadzącej działalność w zakresie kultury, wpisuje się w nurt badań przemian usług kulturalnych w Polsce. Badanie przeprowadzono na przykładzie

toruńskiej Fundacji Wszyscy Tworzymy Sztukę [WTS], której twórcy dostrzegając „wielką potrzebę wypełnienia luki pomiędzy kształceniem muzycznym i plastycznym dzieci i młodzieży w szkołach ogólnokształcących, a edukacją w szkołach artystycznych” [www.fundacjawts.pl] skoncentrowali swoje działania na osobach, które pragną aktywnie rozwijać swoje talenty, a nie aspirują do podejmowania edukacji w szkolnictwie artystycznym. Uzyskane w ten sposób

Wszelka inicjatywa i działalność prowadzona w przestrzeni miasta stanowi istotny element struktury przestrzenno-funkcjonalnej. Suma wzajemnie przenikających się różnego rodzaju działalności i powiązań wyznacza granice oddziaływania miasta i „każde miasto ma określone funkcje, strefę wpływu i ciężenia” [Szymańska 2007, s. 7]. Jedną z podstawowych koncepcji analizy funkcjonalnej miasta, dla której istotne są przede wszystkim relacje przestrzenno-funkcjonalne miasta z otoczeniem jest teoria miejsc centralnych, zaproponowana przez W. Christallera [Szymańska 2013]. Przyjmuje się w niej, że na rozwój miasta wpływają te działalności, które zaspokajają popyt zewnętrzny wobec miasta, a o sile miasta decyduje obecność funkcji centralnych, zwłaszcza tych o wysokiej randze. W niniejszej pracy skoncentrowano się na znaczeniu stosunkowo niewielkiej i młodej inicjatywy w zakresie sektora kultury powołanej na terenie miasta. Badając działalność Fundacji WTS podjęto próbę określenia jaki zasięg oddziaływania może mieć pojedyncza, mała organizacja pozarządowa prowadząca działalność w zakresie sztuki i czy może ona przyczyniać się do wzmacniania zasięgu oddziaływania całego miasta oraz czy działalność tego typu małej organizacji pozarządowej należy rozpatrywać jedynie w odniesieniu do lokalnej społeczności.

Przestrzenny zasięg oddziaływania Fundacji WTS oceniono m.in. na podstawie miejsc wydarzeń artystycznych prowadzonych przez Fundację od początku jej powstania [tj. od roku 2010] do roku 2013 oraz struktury wiekowej i miejsc zamieszkania 40 uczestników warsztatów organizowanych przez Fundację WTS w semestrze zimowym w roku 2012.

Organizacja pozarządowa: Fundacja Wszyscy Tworzymy Sztukę

Zgodnie z ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 roku uchwaloną przez Sejm RP za organizacje pozarządowe w Polsce uznaje się organizacje niebędące jednostkami sektora finansów publicznych oraz niedziałające w celu uzyskania zysku [Dziennik Ustaw 2003]. Prowadzenie działalności nienastawionej na zysk uzasadnia używanie zamiennych nazwy dla organizacji pozarządowych, a mianowicie organizacji non-profit.

W sektorze non-profit na terenie Polski w roku 2012, według danych Stowarzyszenia Klon/Jawor działało aktywnie 75 tys. organizacji, z czego 17% deklaruowało kulturę i sztukę, jako główne pole ich aktywności. Ponadto 16% innych organizacji wskazało na kulturę i sztukę jako dodatkową działalność. Łącznie, więc około 20 000 organizacji non-profit w Polsce prowadzi aktywność w sektorze kultury, a 17% z nich posiada prawny statut fundacji [Adamiak, Dworakowska, Herbst, Przewłocka 2013].

Natomiast na terenie miasta Torunia w roku 2012 funkcjonowały 804 fundacje i stowarzyszenia (poza OSP) [www.mojapolis.pl], z czego 173 [21,5 % ogółu fundacji i stowarzyszeń w Toruniu] według www.bazyngo.pl zadeklarowało kulturę i sztukę w profilu swojej działalności. Dla miasta liczącego 204,3 tys. mieszkańców oznacza, że na 10 tys. mieszkańców przypada prawie 9 organizacji pozarządowych, które prowadzą aktywność w sektorze kultury [średnia dla Polski – 5,1]. Do grupy tych organizacji należy toruńska Fundacja Wszyscy Tworzymy Sztukę, która powstała w 2010 roku z inicjatywy Jarosława i Doroty Szymeczków. Obecnie w działalność Fundacji WTS bezpośrednio zaangażowanych jest pięć osób posiadających wykształcenie muzyczne lub plastyczne.

Do najważniejszych celów działalności Fundacji WTS należy: umuzykalnienie społeczeństwa; upowszechnienie muzykowania na instrumentach oraz śpiewu; wspieranie aktywności artystycznej polskiego społeczeństwa; upowszechnienie wiedzy o korzyściach płynących z uczestnictwa w kulturze i jej tworzenia dla kondycji intelektualnej i emocjonalnej społeczeństwa; wprowadzenie w naszym kraju najwyższych standardów światowych w dziedzinie umuzykalniania i innych działań artystycznych; pobudzanie aspiracji i przygotowanie Polaków do uczestniczenia w kulturze; stworzenie nawyków obcowania ze sztuką od okresu prenatalnego do końca życia; działania na rzecz wyrównywania dostępu do edukacji artystycznej dzieci i młodzieży z małych miast i wsi; ochrona przed zagrożeniami ze strony kultury masowej; budowanie więzi społecznych i społeczeństwa obywatelskiego; międzynarodowa wymiana kultury i przybliżenie Polakom sztuki innych narodów.

Generalnie jednak, najważniejszym zadaniem i działalnością, wokół, której ogniskuje się aktywność Fundacji WTS jest, według założyciela Jarka Szymeczki: „edukacja kulturalna, na poziomie podstawowym... taka praca u podstaw i początek drogi w rozwoju kulturalnym dzieci, zaszczepianie bakcyli muzycznego, plastycznego, pomaganie w okrywaniu możliwości, zdolności, pobudzanie własnych talentów”. Impulsem do powołania Fundacji WTS było dostrzeżenie wolnej przestrzeni w edukacji artystycznej Polaków, wynikającej ze

znacznej rozbieżności między podstawowym kształceniem artystycznym na poziomie edukacji obowiązkowej a artystycznym kształceniem specjalistycznym.

Należy podkreślić, że od początku swego powstania Fundacja WTS nie dysponuje własnym lokalem i wynajmuje pomieszczenia dla prowadzenia swojej działalności na terenie miasta.

Celem Fundacji WTS jest przede wszystkim edukacja dzieci i młodzieży. Przygotowywane są także zajęcia, które kierowane są także do osób dorosłych, jednakże w semestrze zimowy w roku 2012 jedynie 27,5 % ogółu wszystkich uczestników stanowiły osoby w wieku powyżej 16 lat (por. tab. 1).

Tab. 1. Struktura według płci i wieku uczestników warsztatów organizowanych przez Fundację WTS w semestrze zimowym w roku 2012.

płeć		wiek					ogółem
		4 – 5	6 - 9	10 - 12	13 - 16	16+	
K	a	2	5	4	7	11	29
	b	5	12,5	10	17,5	27,5	72,5
M	a	0	0	6	5	0	11
	b	0	0	15	12,5	0	27,5
R	a	2	5	10	12	11	40
	b	5,0	12,5	25,0	30,0	27,5	100,0

Objaśnienia: K- kobiety, M- mężczyźni, R- łącznie, a – liczba uczestników, b- udział w ogólnej liczbie uczestników (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zebranych danych.

Najbardziej liczną grupę tworzyły natomiast osoby w wieku od 13 do 16 roku życia. Rozpatrując natomiast strukturę uczestników według płci należy zwrócić uwagę, że zainteresowanie udziałem w organizowanych warsztatach artystycznych wykazywały przede wszystkim kobiety, które stanowiły 72,5 % ogółu uczestników.

Przestrzenny zasięg oddziaływania Fundacji WTS

Przestrzenny zasięg oddziaływania Fundacji WTS można rozpatrywać na kilku płaszczyznach. Po pierwsze poprzez pryzmat miejsc lokalizacji podejmowanych działań w ramach funkcjonowania Fundacji WTS, po drugie w odniesieniu do miejsca zamieszkania uczestników warsztatów artystycznych organizowanych przez Fundację, po trzecie w aspekcie obecności i aktywności w sieci Internet.

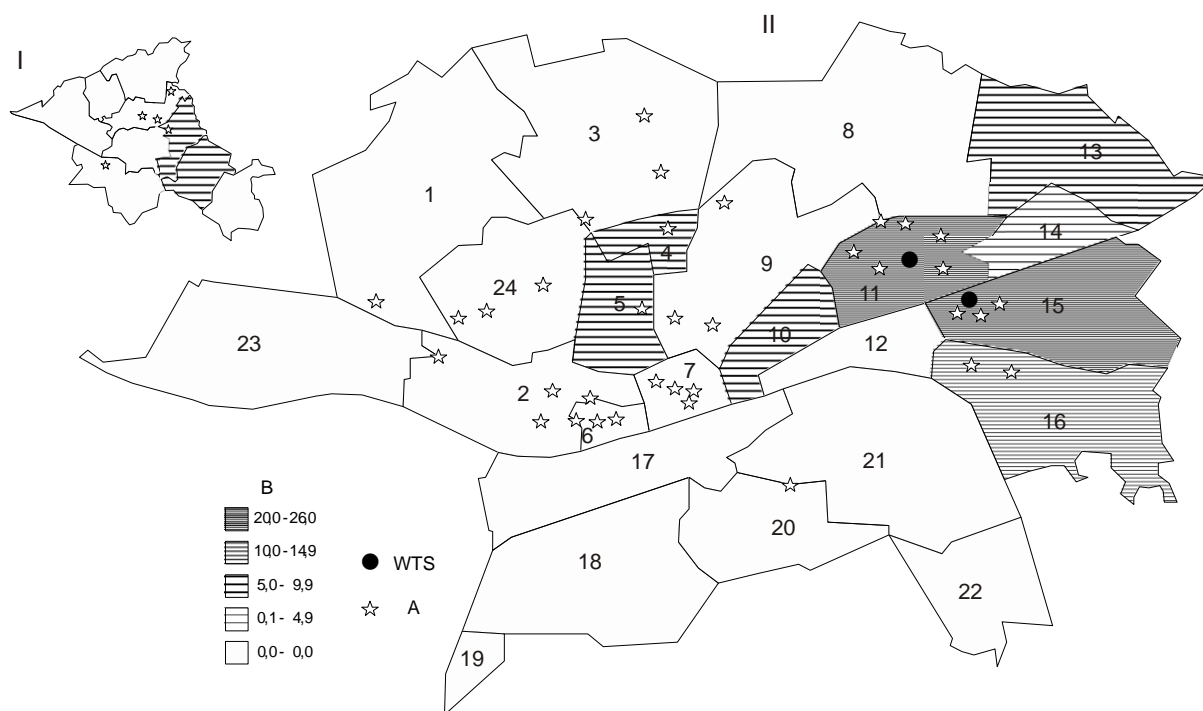
Biorąc pod uwagę miejsca lokalizacji działań Fundacji WTS należy podkreślić, że pierwszym i głównym miejscem działalności w latach 2010-2011 były obiekty zlokalizowane

na osiedlu „Na Skarpie” (por. ryc. 1). Prowadzono tam warsztaty muzyczne dla chóru dziecięcego Scholi Pueri Vox, rytmikę dla dzieci w wieku przedszkolnym, naukę gry na gitarze klasycznej oraz naukę gry na gitarze elektrycznej, warsztaty plastyczne dla dzieci, a także warsztaty plastyczne dla dorosłych.

Począwszy jednak od września 2012 roku działalność Fundacji WTS skoncentrowała się w budynku Zespołu Szkół Nr 16 na toruńskim Rubinkowie (por. ryc. 1) i jedynie próby dziecięcej Scholi Pueri Vox odbywają się nadal w poprzednim miejscu. W nowej siedzibie kontynuowane są warsztaty plastyczne dla dzieci; warsztaty plastyczne dla dorosłych oraz nauka gry na gitarze autorską metodą Mateusza Q-rka.

Najbardziej zaś aktywna i najmocniej zaznaczająca się w przestrzeni miasta i powiatu forma działalności Fundacji WTS to autorskie audycje muzyczne Jarka Szymeczki dla dzieci w wieku przedszkolnym (por. ryc. 1). Organizowane są one cyklicznie w publicznych i prywatnych żłobkach i przedszkolach, jak i punktach opieki na dziećmi. Spotkania obok głównego celu, jakim jest edukacja muzyczna umożliwiają jednocześnie rozpowszechnianie informacji na temat inicjatyw podejmowanych przez Fundację WTS.

Wymienione powyżej działalności Fundacji WTS odbywają się cyklicznie w trakcie trwania roku szkolnego [od września do czerwca]. Związane są, więc ze stałą obecnością w konkretnym miejscu i czasie oraz przypisane są do zamkniętej, zadeklarowanej grupy uczestników. W związku z tym posiadają stosunkowo niewielki zasięg oddziaływania w przestrzeni miasta ograniczony charakterem tych spotkań.

Ryc. 1. Przestrzenny zasięg oddziaływania Fundacji WTS w latach 2010-2013.

Objaśnienia: I- powiat toruński i Toruń, II- Toruń; WTS- miejsce prowadzenia warsztatów przez Fundację WTS; A- miejsce prowadzenia innych działalności przez Fundację WTS; B- udział uczestników warsztatów prowadzonych przez Fundację WTS w semestrze zimowym 2012 r. według miejsca zamieszkania w ogólnej liczbie uczestników (%); osiedla toruńskie: 1- Barbarka, 2- Bydgoskie Przedmieście, 3- Wrzosey, 4- Koniuchy, 5- Chełmińskie Przedmieście, 6- Rybaki, 7- Stare Miasto, 8- Katarzynka, 9- Mokre, 10- Jakubskie Przedmieście, 11- Rubinkowo, 12- Winnica, 13- Grębocin, 14- Bielawy, 15- Na Skarpie, 16- Kaszczorek, 17- Piaski, 18- Podgórz, 19- Glinki, 20- Stawki, 21- Rudak, 22- Czerniewice, 23- Starotoruńskie Przedmieście, 24- Bielany.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie zebranych danych.

Zdecydowanie większy zasięg oddziaływania i ingerowania w przestrzeń miasta mają wydarzenia niecykliczne. Należy do nich zaliczyć organizowane w Domu Muz przy ul. Podmurnej w Toruniu [centrum miasta], na zakończenie roku szkolnego konkursy dla uczestników warsztatów gitarowych pn. „Gitarra z wyobraźnią”. Są to otwarte imprezy, bez biletów wstępu. Po zakończeniu części konkursowej odbywają się koncerty instruktorów muzycznych [tj Jarka Szymeczki i Mateusza Q-rka], a całemu przedsięwzięciu towarzyszy wystawa prac powstałych w trakcie trwania warsztatów plastycznych dla dzieci i dorosłych.

Wyraźnie dostrzegalne nie tylko w przestrzeni miasta, ale i powiatu są również występy dziecięcej Scholi Pueri Vox. Zespół zapraszany jest na festyny [Michayland, Caritas] i inne spotkania [Dom Kultury w Złotorii, SP 28].

Kolejnym miejscem w przestrzeni miasta, w którym można było spotkać się z działalnością Fundacji WTS są okolice hospicjum „Światło” na Bielanych (por. ryc. 1). W tej części miasta odbył się plener malarski w ramach zajęć plastyki dla dorosłych. Grupa uczestników warsztatów plastycznych dla dorosłych w poszukiwaniu nowych inspiracji

odwiedzała również Muzeum Okręgowe w Toruniu. Przy czym otwarte warsztaty plastyczne odbywają się także w ramach różnych spotkań, festynów [np. w Centrum Targowym „Park” w Toruniu].

Z kolei warsztaty gitarowe umożliwiły przygotowanie koncertu wybranych uczestników na terenie toruńskiej galerii handlowej na osiedlu Bielany. Wydarzenie to było też prezentowane w lokalnej stacji telewizyjnej.

Fundacja WTS obecna była w Centrum Sztuki Współczesnej w Toruniu, gdzie zorganizowano cykl spotkań muzycznych dla najmłodszych dzieci.

Uwzględniając natomiast miejsca zamieszkania uczestników warsztatów artystycznych prowadzonych przez Fundację WTS w semestrze zimowym 2012 roku można zauważyć, że zasięg oddziaływania Fundacji WTS ograniczony jest głównie do zachodniej części miasta, gdzie znajduje się ZS Nr 16, na terenie, którego od roku 2012 odbywają się spotkania Fundacji WTS (por. ryc. 1).

Zdecydowana większość uczestników warsztatów artystycznych zamieszkuje osiedla graniczące bezpośrednio z osiedlem Rubinkowo [miejsce warsztatów] i również osoby spoza miasta Torunia uczestniczące w spotkaniach dojeżdżają z gmin sąsiadujących z miastem od zachodu.

Fundacja WTS obecna jest także w wirtualnym świecie, gdzie posiada swoją domenę pn. www.fundacjawts.pl oraz profil na portalu społecznościowym Facebook. W obu tych miejscach w przestrzeni wirtualnej umieszczane są na bieżąco ogłoszenia o warsztatach, spotkaniach, aktualne informacje na temat działalności Fundacji WTS, jak również prezentowane są prace artystyczne, zarówno plastyczne, jak i muzyczne uczestników warsztatów. Profil na portalu społecznościowym stanowi, więc nie tylko miejsce eksponowania efektów działań artystycznych, ale umożliwia również szerokiemu gronu odbiorców wyrażanie swoich opinii. Ta interaktywna część działalności Fundacji WTS jest niezwykle cenna. Bieżące upublicznianie prac uczestników warsztatów pozwala wielu przypadkowym osobom na kontakt ze sztuką, której prawdopodobnie nie mieli by okazji poznać.

W przestrzeni miasta Torunia działalność Fundacji WTS rozpowszechniana jest również przy wykorzystaniu różnych narzędzi reklamy bezpośredniej. Na wybranych obszarach miasta otrzymać można ulotki, inserty i przesyłki bezadresowe, zainteresowani odbiorcy otrzymują smsy, Fundacja WTS obecna jest w lokalnych mediach [prasa, telewizja, radio], korzysta z e-mailingu. Jak jednak podkreśla twórca Fundacji WTS największy odzew i

zainteresowanie związane jest z prowadzeniem spotkań, podczas których można obejrzeć i aktywnie uczestniczyć w pracach Fundacji WTS [np. koncerty, audycje muzyczne w przedszkolach, występy scholi Pueri Vox].

Wnioski

W świetle powyższego należy podkreślić, że działającej od niedawna na terenie miasta Torunia Fundacji WTS w ciągu zaledwie kilku lat udało wpisać się w tworzenie kulturalnej przestrzeni miasta. Jak wykazano, szeroko ujmowana działalność Fundacji WTS dostrzegalna jest prawie w całym mieście i otaczającym regionie. Przy czym kontakt z kulturą nie jest ograniczany wyłącznie do zamkniętej grupy uczestników, lecz podejmowane są udane próby włączania w działania artystyczne innych osób. Prowadzenie warsztatów artystycznych podczas festynów [skoncentrowanych często wokół działań niekoniecznie bliskich kulturze] przyczynia się również do rozpowszechniania samej edukacji artystycznej zarówno wśród osób najmłodszych, jak i najstarszych.

Niezwykle istotne jest, że główna działalność Fundacji WTS odbywa się na terenie osiedli znajdujących się w znacznym oddaleniu od centrum miasta [gdzie koncentrują się imprezy i wydarzenia kulturalne]. W opracowanej niedawno „Strategii Rozwoju Kultury Miasta Torunia do roku 2020” wskazuje się na bardzo wysoką koncentrację wydarzeń kulturalnych w centrum miasta oraz na zbyt niską działalność kulturalną prowadzoną na terenie pozostałych osiedli miasta. Fundacja WTS wypełnia częściowo istniejącą lukę przyczyniając się do wyprowadzania kultury także poza obręb centrum.

Bardzo ważne jest również, że poprzez edukację artystyczną najmłodszych uczestników Fundacja WTS stara się rozwijać wrażliwość artystyczną przyszłych potencjalnych odbiorców kultury. Wyjścia do muzeum, praca różnymi środkami artystycznymi przyzwyczajają tych młodych ludzi do obcowania ze sztuką. Jak jednak podkreśla Jarosław Szymeczko, twórca Fundacji WTS, najważniejszą barierą w tym zakresie edukacji kulturalnej u podstaw są ograniczenia finansowe. Fundacja aplikuje w różnych konkursach, często jednak okazuje się, że ze strony organizatorów zainteresowanie jest przede wszystkim przygotowaniem wydarzeń kulturalnych ale jednorazowych.

Uczestnicy warsztatów to przede wszystkim osoby młode, w wieku poniżej 16 lat. Przyjając, więc należy, że ich wybory często podyktowane są wolą rodziców. Jednakże

obserwując działania młodych twórców trudno oprzeć się przekonaniu, że tworzone przez nich dzieła są wytworem ich własnej, niesamowitej i wolnej wyobraźni.

Poszukując natomiast przyczyn ograniczenia przestrzennego zasięgu oddziaływania Fundacji WTS [w odniesieniu do miejsc zamieszkania uczestników warsztatów] do zachodniej części miasta i gmin sąsiadujących od zachodu z Toruniem należy przypuszczać, że jest to wynik sposobu rozpowszechniania informacji o działaniach Fundacji WTS. Najbardziej efektywną jak dotychczas formą reklamy był bezpośredni kontakt z działalnością Fundacji WTS i tzw. marketing szeptany. Duże znaczenie, jak wskazuje Jarosław Szymeczko ma fakt, że twórcy Fundacji WTS są znani w środowisku i nie są anonimowi. Zwiększa to zaufanie do inicjatyw oferowanych przez Fundację WTS.

Podsumowanie

Reasumując, należy podkreślić, że działalność pojedynczej, stosunkowo niewielkiej organizacji pozarządowej w sektorze kultury obejmować może nie tylko samo miasto, ale i okoliczne gminy. W pewnym, niewielkim, stopniu prowadzona działalność może przyczyniać się do wzmacniania zasięgu oddziaływania całego miasta. Funkcjonowanie, więc tego typu organizacji pozarządowej w sektorze kultury należy rozpatrywać nie tylko w odniesieniu do lokalnej społeczności. Uwzględniając natomiast aktywną obecność organizacji pozarządowej w sieci Internet wskazać należy na potencjalnie nieograniczony zasięg rozpowszechniania efektów działalności Fundacji WTS.

Literatura:

- Adamiak P., Dworakowska Z., Herbst J., Przewłocka J., 2013, *Współpraca w obszarze kultury - samorządy, publiczne instytucje kultury, organizacje pozarządowe*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Kraków, <http://www.ngo.pl/files/wiadomosci.ngo.pl/public/civicpedia/kultura.pdf>, DoA: 01 wrzesień 2013.
- Bianchini F., 1993, *Remaking European cities: the role of cultural policies*, w: F. Bianchini, M. Parkinson (red.) *Cultural policy and urban regeneration. The West European experience*, Manchester University Press.
- Dziennik Ustaw 2003, Nr 96, poz. 874.

FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, 2012, *Strategia Rozwoju Kultury Miasta Torunia do roku 2020*, <http://www.federacja-ngo.pl/konsultacje/file/e5c9fe0a0940fbbabfc249802f128fb4.pdf>, DoA: 01 wrzesień 2013.

Główny Urząd Statystyczny, 2010, *Działalność instytucji kultury w Polsce w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków.

Główny Urząd Statystyczny, 2011, *Działalność instytucji kultury w Polsce w 2010 r.*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków.

Główny Urząd Statystyczny, 2012, *Działalność instytucji kultury w Polsce w 2011 r.*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków.

Główny Urząd Statystyczny, 2013, *Działalność instytucji kultury w Polsce w 2012 r.*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków.

Strykiewicz T., 2010, *Krajobraz antropogeniczny, przestrzenie kreatywne a turystyka*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Nr 14, Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, Sosnowiec, s. 52-62.

Szymańska D., 2007, *Urbanizacja na świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Szymańska D., 2013, *Geografia osadnictwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Środa-Murawska S., 2013, *Usługi kulturalne w małych miastach*; *Wiadomości statystyczne* Nr 11, Warszawa, s. 37-51.

<http://www.mojapolis.pl>

<http://www.bazyngo.pl>

<http://www.fundacjawts.pl>